

Анна Ковальчук,

*здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти,
факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

Ірина Войналович,

*к.е.н., доцент кафедри психології та соціального забезпечення
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

СКЛАДОВІ ТА МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Соціальний захист – це важлива складова політики держави, яка забезпечує благополуччя, розвиток і безпеку своїх громадян. Від ефективності впровадження цього напрямку соціальної політики залежить рівень життя і розвитку будь-якого суспільства. Значення соціального захисту, його сутність, місце в соціальній політиці держави неабияк позначається на фінансовій стабільності, гідному рівні життя і відіграє важливу роль в сьогоденні суспільства.

Соціальний захист – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах [1]. Сучасна система соціального захисту охоплює всі етапи життя людини і передбачає заходи для підтримання гідного рівня життя від моменту народження і аж до смерті.

Система соціального захисту в Україні – це інтегрована цілісність трьох складових: соціального страхування, соціальної допомоги та соціальних гарантій. Вона спрямована переважно на такі категорії громадян як: малозабезпечені сім'ї; сім'ї, що мають дітей; пенсіонерів; громадян, які частково або повністю втратили працездатність; безробітних; осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною (Герої України тощо); громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та ін. [1].

Базою для створення системи соціального страхування в Україні стали Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (14 січня 1998 р.). Згідно з Основами, загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка забезпечує соціальний захист, який включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з причин, що не залежать від них, а також у старості та в інших ситуаціях, за кошти грошових фондів, які утворюються за допомогою сплати страхових внесків власником або його уповноваженим органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, визначених законом. Закон також передбачає такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування: пенсійне; у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, пов'язаними з похованням; медичне; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності; на випадок безробіття та інші види страхування, встановлені законами України [3].

Система соціального захисту включає також і державну соціальну допомогу. Соціальна допомога – одна з основних форм підтримки суспільством осіб, матеріальне становище яких є нижчим від загальноприйнятого рівня забезпечення. Державна соціальна допомога – це гарантований державою рівень матеріальної підтримки громадян. Вона регулюється рядом законів, зокрема «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам» (2005 р.), «Про державну допомогу

сім'ям з дітьми»; «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»; «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» та ін. [2].

Ще однією складовою системи соціального захисту є державні соціальні гарантії, які забезпечують конституційне право громадян на достатній рівень життя. Закон «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.) встановив правові основи визначення та реалізації основних соціальних гарантії на основі соціальних норм і нормативів, які приймаються законами та іншими нормативно-правовими актами [4].

Державні соціальні стандарти – це соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантії. Державні соціальні гарантії – це мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, інших видів соціальних виплат, які гарантують рівень життя не нижче прожиткового мінімуму [4].

Системи соціальних гарантії, які функціонують у країнах Європи, були створені протягом понад 50 років після Другої світової війни. В європейських країнах система соціального захисту може мати дві основні моделі: універсальну або страхову, залежно від того, чи фінансується вона з державного бюджету чи зі страхових внесків.

Універсальна модель спрямована на досягнення соціальної справедливості, зменшення нерівності та гарантування певного рівня доходів і соціальних послуг для всіх. У цій моделі використовуються методи прямого перерозподілу через податкову систему та бюджет, посилюється роль приватних і регіональних служб соціального забезпечення, а майбутнє полягає в тому, що люди своєю працею здатні поліпшити свій добробут.

Страхова модель базується на системі соціального страхування, яка поєднує боротьбу з бідністю і підтримку високих стандартів життя. У цій моделі ринок праці та зайнятість регулюються соціальними партнерами, а метою соціальної політики є забезпечення усім громадянам рівних можливостей у реалізації їх соціальних прав та гарантії. Держава створює необхідні умови для людського розвитку та стимулює кожного до індивідуальної відповідальності за свій добробут.

Універсальна модель соціального захисту найбільш розвинена в Данії, а страхова – в Німеччині, Бельгії, Австрії, Італії, Іспанії та Греції. У таких країнах, як Швеція, Фінляндія та Норвегія, використовується змішана модель, яка включає державне соціальне забезпечення та соціальне страхування. У інших країнах, як Велика Британія, Ірландія, держава регулює соціальні процеси, але з меншим рівнем оподаткування і перерозподілу ВВП. Таким чином, соціальне страхування є найбільш загальним і важливим елементом системи соціального захисту більшості держав світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 20.11.2023).

2. Міністерство соціальної політики України. Державна соціальна допомога - Міністерство соціальної політики України. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/derzhavna-socialna-dopomoga.html> (дата звернення: 20.11.2023).

3. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр#Text> (дата звернення: 20.11.2023).

4. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III : станом на 4 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 20.11.2023).